

Ayhan Aktar: ‘Askeri kırdıran Enver Paşa’: 100. yılında Sarıkamış’ı anmak

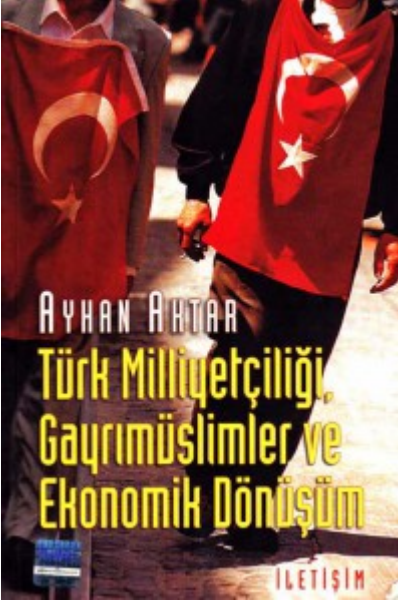
Posted on 04/01/2015

Bundan tam 100 yıl önce, Sarıkamış’ta bir insanlık dramı yaşandı. Her yıl olduğu gibi, bu yıl da Sarıkamış felaketi yine bir ‘kahramanlık destanı’ veya ‘vatan savunması’ lakırdılarıyla ve militarist bir üslupla anılacaktır. Geçen yıl, Erzurum Valisi Ahmet Altıparmak Sarıkamış’ta şunları söylüyordu: “Türkü, Arabı, Kürdü, Çerkesi her kesimden insanın tek bir amacı vardı, buraya gelerek düşmana karşı bu toprakları korumaktı... bu topraklarda mücadele edenlerin tek amacı Türkiye Cumhuriyeti’nin bütünlüğüne kasteden düşmanlardan kurtarmaktı... Bayrak inmesin, ezan dinmesin diye verilen bu mücadeleyi dinlerken tüylerimiz diken diken oluyor... Hafızası olmayan bir milletin geleceği olamaz.” Sn. Vali’ye ders vermek bize düşmez ama, bazı noktaların altını çizmek gerekiyor:

1. Sarıkamış harekâtı, kesinlikle bir savunma savaşı değildir. Son derece amatörce hazırlanmış, bir saldırı harekâtıdır. Enver Paşa ve yanındaki aklı evveller, Rus ordusunu çevirerek imha etmeyi planlıyorlardı.
2. Evet, Osmanlı toplumunun değişik kesimlerinden her unsur (Türk, Kürt, Arap, Çerkes vs.) orduda bulunuyordu, ama başkaları da vardı! Örneğin, Sarıkamış’ta Ruslara esir düşen 83. Alay Kumandanı Binbaşı Ziya (Yergök) anılarında Köprüköy Savaşlarında bacağından yaralanan Erzurumlu Teğmen Vahan Pastırmacıyan’ın kahramanca savaştığını anlatıyor. Taşnak Partisi Mebusu Karekin Pastırmacıyan’ın (kod ismi, Armen Garo) kardeşi olan Vahan Efendi’nin “savaşta gösterdiği yararlık nedeniyle” 18 Eylül 1915’te Enver Paşa tarafından maaş artışı ile ödüllendirildiğini arşivlerden öğreniyoruz.
3. 1914 yılında Sarıkamış’ta telef edilen askerlerin 1923’te kurulan “TC’nin bütünlüğüne kastedenlere karşı” savaştığını söylemek biraz zor! Eğer, devletlû takımındaki “hafıza” buysa, bendeniz gelecek hakkında çok endişeliyim!

SARIKAMIŞ FACİASININ EVVELİYATI

23 Ocak 1913 tarihinde etrafındaki fedaileri ile darbe yapan Yarbay Enver Bey liderliğindeki İttihatçılar, kısa zamanda bir dikta rejimi kurdular. Muhalif siyasetçileri ve gazetecileri gemilere koyup Sinop'a sürgün ettiler. Dikta rejimlerinde 'eleştiri' bitince, ilk olarak 'ortak akıl' yok olur. Yandaşlık, kayırmacılık ve çalışmadan yükselmek norm hâline gelir. Atamalarda kıdem ve liyakat ilkesi unutulur. Enver Bey'in engellenemeyen yükselişi de şöyle: Önce Sultan Reşat'ın yeğeni Naciye Sultan ile evlenerek saraya 'damat' olur. Evlilik sayesinde kendisini 'Paşa' yaptıran Enver Bey, 33 yaşında Harbiye Nazırı olarak atanır. Hemen orduda temizlik hareketine girişerek, 1100 muhalif subayı ordudan atar. Almanlarla gizli anlaşma imzalayan, 29 Ekim 1914 günü Rus limanlarına saldırarak ülkeyi savaşa sokan İttihatçılar, Turancı fetih hayallerine kapılırlar. Hesapta, Osmanlı Ordusu Kafkasya'ya girip Müslümanları ayaklandıracaktı!

Tüm dikta rejimlerinde 'çapsız' liderler, kendilerini 'dev aynasında' görürler. Yeteneksizliklerini de herkesi susturarak, şiddetle örtmeye çalışırlar. Savaşın başında Alman Ordusu, Tannenberg'de Rus 2. Ordusu'nu çevirme harekâtı ile imha etmişti (26-30 Ağustos 1914). Savaşı yöneten Alman generalleri Erich Ludendorff ve Paul von Hindenburg, Almanya'da milli kahraman olurlar. Enver Paşa, "yahu, benim neyim eksik" demiş olmalı ki Osmanlı Genelkurmayındaki Almanlar, benzer bir çevirme harekâtını Sarıkamış'ta tekrarlamayı planlarlar. Bu operasyonla Batı'da Almanlarla savaşan Rus ordusunun Kafkaslara birlik kaydırmasını sağlayarak Almanların elini rahatlatmayı da

hesaphyorlardı. Ama Tannenberg Savaşı yaz aylarında ve engebeli olmayan bir coğrafyada kazanılmıştır. Enver Paşa ve çevresindekiler, Osmanlı askerine eksi 30 derece soğukta, 2000 rakımlı sarp dağları, 60 cm. karda aşarak Rus ordusunu arkadan çevirme emrini verirler.

Böylece, araziyi hiç tanımadan hayata geçirilen saldırı harekâtı sonucunda, 50.000 askerin çoğu 'mermi bile atmadan' donarak ölmüştür.

ASKERİ KUMAR PARASI GİBİ HARCAMAK

Yaşanan insanlık dramının birinci sorumlusu, operasyonu bizzat yönetmeye kalkan Enver Paşa ve yine saraydan Behiye Sultan ile evlenerek 'Albay' olan yardımcısı Hafız Hakkı Bey'dir. Sarıkamış'ta esir düşen 9. Kolordu Kurmay Başkanı Binbaşı Şerif (İlden) Bey'in deyimi ile, bunlar "askeri, ceplerindeki kumar parası gibi" harcamışlardır. Atatürk'ün, kâtibi Yusuf Hikmet Bayur'a yapmış olduğu Sarıkamış değerlendirmesi şöyledir: "[Enver] hesapsızdır, fikir ve kararların nasıl tatbik edileceğini düşünmeyi teferruat sayar; askerlikte genel bakımdan bilgisizdir, çünkü tabur, alay vs. gibi birliklere sıra ile komuta etmeden, en çok Makedonya ile Bingazi'de çete ve aşiret vuruşmalarında bulunduktan sonra sırf siyasal destekle en yüksek makamlara erişmiştir... Bu yüzden Enver, bir tümen veya bir kolorduya herhangi bir hareketi emrettiği vakit, o hareketin yapılabilmesi ve beslenebilmesi için nelerin gerektiğini hiç düşünmezdi ve bu emirleri âdeta bir çavuşa 40-50 kişi ile bir tepeyi tutması emrini verir gibi verirdi. Sarıkamış yıkımı bu biçim kıt anlayıştan doğmuştur."

Evet, bundan tam 100 yıl önce Allahuekber Dağları'nda donarak ölen ve Sibiry'a'daki esir kamplarında aşağılanan Osmanlı askerlerini rahmetle anmak boynumuzun borcudur. Ama askerleri "kumar parası gibi harcayan" çapsız komutanları ve Napolyon bozuntularını da yerli yerine oturtmalıyız. Macera arayan ve fetih rüyaları görenleri bugün 'kahraman' olarak sunmak, Sarıkamış şehitlerine karşı yapılabilecek en büyük saygısızlıktır. Ayrıca, unutmayalım, İttihatçılık ölmedi! Farklı biçimlerde yaşıyor hâlâ...

Binbaşı Osman Sıddık'ın yazısı

Bütün dikta rejimlerinde yaşanan rezillikler basına konan sansürle halktan gizlenir. I. Dünya

Savaşı sırasında uygulanan askerî sansür sayesinde Sarıkamış felaketi unutturulmaya çalışılmıştır. Ama 2 Kasım 1918 gecesi İttihatçıların yurtdışına kaçmalarından sonra, ortam rahatlar. Sarıkamış'ta savaşıyan 9. Kolordu, 29. Topçu Alayı Kumandanı Binbaşı Osman Sıddık Bey (1878-1927) de ilk olarak 14 Kasım 1918 tarihli Âti gazetesinde Sarıkamış hezimetini sansürsüz anlatmıştır.

Sarıkamış Hezimetini

(Emekli Topçu Binbaşı Osman Sıddık)

... Sarıkamış muharebesinde bulunup da hayatlarını kurtarabilenlerin tümü dünyada hiçbir kumandanın uygun bulmayacağı şartlar altında cereyan eden bu müthiş mücadelede payına düşen vazifeyi yerine getirdiğine emin olmalıdır. Bedbaht 3. Ordu'nun strateji fikrinden her bakımdan yoksun bir tarzda idare edildiğini görenlerin, hatırlardan bizim aleyhimize neticelenen bu muharebenin hatırası silinmeyecektir.

Rusya ile bizim aramızda çatışmalar başladığı sırada, Hasan İzzet Paşa Kafkas Ordusuna kumanda ediyordu. Bu ordu, 9. ve 11. Kolordulardan oluşuyordu. 4 Kasım 1914 tarihinde Rus Ordusu bizim hududun beş ayrı noktasından arazimize girdi. Hasan İzzet Paşa, bunun üzerine neşrettiği bir ordu emirnamesinde sınır bölüklerinin geri çekilmesini ve 3. Ordu'nun her bölüğünün [kendi] hattında savunma konumuna geçmesini emreliyordu. Fakat, fevkalade bir dirayet eseri sayılacak olan bu tedbire [İstanbul'daki] Genelkurmay Heyeti tarafından onay verilmiyordu. Zamanımızın 'en yeni bir askerî düşüncesi' olarak, Genelkurmay tarafından Hasan İzzet Paşa'ya 'derhal Ruslara hücum etmesi ve ordunun saldırıya geçmesi gereği' bildiriliyordu. Bunun üzerine, Osmanlı Ordusu, Hasan İzzet Paşa'nın dirayeti ve zihin açıklığı ile saldırıya geçti. 5-12 Kasım 1914 tarihleri arasında, sekiz gün süren Köprüköy Muharebesinde Ruslar geri çekilmeye ve mevzilerini bırakmaya mecbur olmuşlardı. Bu Rusların tarihçe meşhur Horum Düzü mevkiine çekilmelerine kadar devam etti. Hasan İzzet Paşa'nın askerî becerisi sayesinde ağır ağır, fakat pek güzel

ilerleyen bu muharebe neticesinde Rus kuvvetleri kendi hudutlarına def edilebilmişti. Fakat 3. Ordu gerek asker ve gerek de hayvan sayısı bakımından ve bilhassa araç ve gereç bakımından pek büyük zararlara uğramış olduğundan, Hasan İzzet Paşa, Sol Cenahını, yâni Ahmet Fevzi [Big] Paşa [1871-1947] kumandasındaki 9. Kolordu'yu yavaş yavaş geri çekmeye mecbur olmuştu.

Bütün Ordumuzun çekildiği mevzilerin ehemmiyetinden dolayı Ruslar tecavüze cesaret edememişlerdir. Kolordu, bu sağlam mevzilerde [iken] yardım kuvvetleri ve teçhizat da geldi. Yardım olarak, Samsun- Sivas arasında konuşlanmış olan 10. Kolordu gönderildi. Levazım da peyderpey gelmeye başlamıştı. 3. Ordu Kumandanına [saldırmamakla] zayıflık gösterdiği söylendi. Bu azarlama, bize göre uygulama imkânı olmayan birtakım Alman askerî doktrinlerini kopya çekip, ona göre emir vermekten başka bir şey yapmayan Osmanlı Genelkurmay Başkanlığının ne derece yoz ve ehliyetsiz olduğunu göstermeye yeter.

Enver Paşa, yanında Osmanlı Genelkurmay'ının Başkanı (Fritz Bronsart von Schellendof Paşa) olduğu hâlde Erzurum'a gitti. Paşa'nın maiyetinde ateşli, fakat işe yaramaz, 'ne olursa olsun' hücum taraftarı olan ve Alman askerî doktrinleri ile [aşırı] dolu birtakım genç genç Paşalar da vardı. İşte bu genç zevatin kararlarının sonucu olarak o meşhur hücum yapıldı ki bizim için sebep olduğu diğer kayıpları gözardı ettiğimiz zaman bile, yalnız insanca uğradığımız telefât hatırdan çıkmayacaktır: 60.000 kişi!

Hasan İzzet Paşa, durumu protesto etti. Ve bu hücum teşebbüsünün her şeyden evvel 'katıksız bir cinnet' olduğunu söyledi. Fakat ihtimaldir ki zavallı orduyu büsbütün bu gençlerin eline bırakmamak için, Karakilise vadisini dönmek suretiyle bizim ordunun sağ cenahına harekât yaptırarak Rusların sol cenahını tehdit etmek şartıyla saldırıyı idare etmeyi kabul etti ... Ne Enver Paşa ne de von Bronsart, İzzet Paşa'yı dinlediler. İzzet Paşa'nın Enver Paşa'ya 'Paşa, ordu mahvolacak. Toplar kaybolacak' yollu protestolarına kulak verilmeyerek ve [kendisine] tepeden bakılarak [söylediklerine] itibar edilmedi. İzzet Paşa'ya, 10. Kolordu ile hücum etmesi emri verildi. İzzet Paşa, bu cinnete katılmayı

reddettiğinden görevden alındı. Bu saldırı hareketi merhum genç Hafız Hakkı Paşa tarafından da tabii ki becerilemedi. Sol cenahtaki, 10. Kolordu geçmesi zor bir arazide yürümeye mecburdu ... Askerimiz yorgundu, çıplaktı. Binaenaleyh zavallılar Rusların kurşunundan ziyade, o havalinin soğuşundan ölüyorlardı. Sahra toprakları yerlere [karlara] saplandı kaldı. Kala kala, her tümenden ancak 1000'er kişi kalmıştı. Top namına da elimizde kısa menzilli dağ topları vardı. İşte bu kuvvetle Sarıkamış önüne geliyorduk!

Bu kılıç artıklarını dağıtmak için Rusların bir hücumu kâfi gelecekti. Aç ve soğuktan titreyen bu orduda, tabii ki manevi kuvvet de sarsılmıştı. Hasankale'den Erzurum'a kadar ve Deveboynu denilen o kirli yer, hepsi soğuktan ve açlıktan telef olmuş askerciklerimizle döşenmişti. Toplarımız, Rusların eline geçmişti. Bereket versin ki bu topraklar, düşmanlarımız tarafından aleyhimize çevrilememiştir.

Bu facia manzaraları, şahidi olanların hatırandan çıkamaz. Bu düşünülmezsizin yapılan fenalıklardan maksat, Enver Paşa tarafından iddia edildiğine göre, Rusları Kafkasya'dan yardım kuvveti getirmeye mecbur bırakmak, Türkistan ordusuyla iki Kazak fırkasını bize çekmek imiş! Hasan İzzet Paşa, burada sebebi nedir bilinmez, başlarında Enver Paşa olduğu hâlde birtakım genç komutanlar tarafından tam bir kayıtsızlıkla ile bir köşeye atılmış gibi duruyordu. Enver Paşa ile dostu Osmanlı Genelkurmayının Başkanı Bronsart, Hasan İzzet Paşa'yı asla takdir edemediler. Gariptir ki, Bronsart kendi memleketinde en büyük kurmay subaylardan sayılıyordu!

Bu söylediklerimiz, yemek masasında anlatılan hikâyeler kabilinden değildir. Olaylara şahit olanlar bütün bu dediklerimizi tasdik ederler. İzzet Paşa gibi değerli ve tecrübe sahibi kişileri bir tarafa bırakarak, evvellerince yerlerine geçen gençlerin emir ve komutayı ne suretle bozduklarını anlamakla beraber, bu yazımızın İzzet Paşa hazretlerinin ricası sonucu kaleme alındığını da ifade edelim. Biz, şu satırlarla Almanların kendi memleketlerine pek uygun olan harp planlarını alıp kopya çekenlerin ve bunlar için beyhude zayıat ve telefata verdirenlerin, fikir ve hareketlerindeki sakatlığı göstermek amacındayız. Zavallı 3. Ordu, ona

vücut veren insanların içine düştükleri sefalet, manevi kuvvetlerinin birdenbire erimesi ve sonuç olarak uğradığı hezimet sebebiyle denebilir ki tarihin en bedbaht ordularından biridir.

(Transkripsiyon için Dr. Kahraman Şakul ve Dr. Emrah Safa Gürkan'a teşekkürler.
Sadeleştirme benimdir. -A.A.)

Prof., İstanbul Bilgi Üniversitesi

Kaynak: Taraf.com.tr